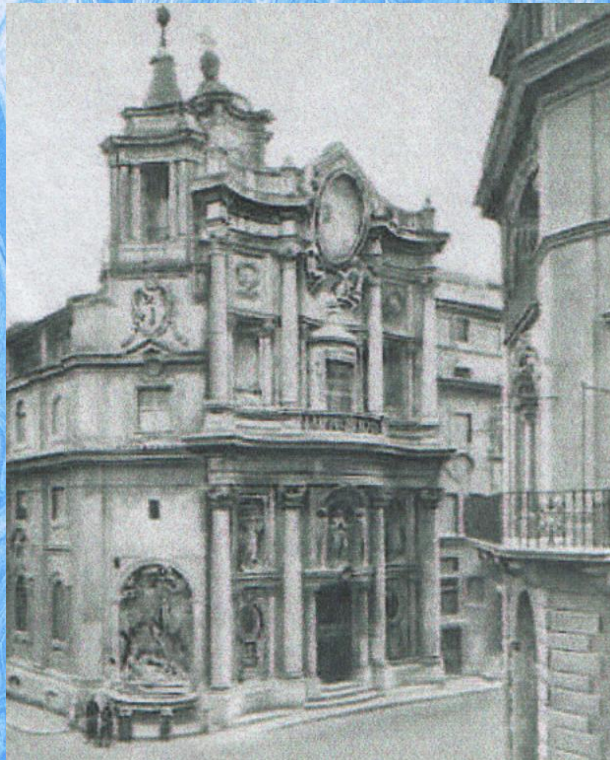

МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ВСП «ТЕХНОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
БІЛОЦЕРКІВСЬКОГО НАУ»

**НОМІНАЦІЯ
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
СТУДЕНТІВ**

**ОСНОВИ ФІЛОСОФСЬКИХ ЗНАНЬ
ФІЛОСОФІЯ У ЗАПИТАННЯХ ТА ВІДПОВІДЯХ**

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК
ДЛЯ ПІДГОТОВКИ
СТУДЕНТІВ ДО ЕКЗАМЕНУ

Біла Церква

Укладач
виховної

Єрохіна Надія Миколаївна, заступник директора з
роботи, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист.

Рецензент

з

Матвієнко Валентина Миколаївна, заступник директора
навчально-методичної роботи, спеціаліст вищої категорії,
викладач-методист.

Розглянуто та затверджено
на засіданні предметної комісії
соціально-економічних дисциплін
Протокол № 6 від 18 лютого 2013 року
Голова предметної комісії

_____ Г.М. Коренькова

Заступник директора з методичної роботи

_____ В.М. Матвієнко

Запропонований посібник має на меті допомогти студентам розібратися в непростих проблемах вивчення філософії. Посібник створений з метою ефективного впровадження інтенсивних педагогічних технологій та формування інформаційно-комунікативних компетенцій.

Рекомендується для використання студентами та викладачам I-II рівня акредитації.

Зміст

Зміст	1
Вступ	3
Методичні вказівки до користування посібником	5
1 Світогляд, як духовно-практичний феномен	6
2 Типи світогляду	6
3 Предмет вивчення філософії	7
4 Методи і функції філософії	7
5 Головне питання філософії	8
6 Філософія Стародавньої Індії	10
7 Філософія Стародавнього Китаю	11
8 Філософія Стародавньої Греції	12
9 Філософія Платона	13
10 Філософія Аристотеля	13
11 Середньовічна філософія	14
12 Філософія Августина Блаженного	15
13 Філософія Томи Аквінського	16
14 Основні напрямки і характерні риси філософії епохи Відродження	17
15 Філософія Нового часу	18
16 Раціоналістична філософія Декарта. Вчення про субстанцію	19
17 Філософія Френсіса Бекона	19
18 Філософія Лейбніца. Вчення про монади	21
19 Основні напрямки та ідеї німецької класичної філософії	22
20 Філософія Іммануїла Канта	22
21 Філософія Гегеля	23
22 Філософія Йогана Готліба Фіхт	24
23 Філософія Шеллінга	25
24 Філософія Людвіга Фейєрбаха	25
25 Філософія марксизму	27
26 Екзистенціальна філософія та її різновиди	28
27 Філософія позитивізму Огюста Конта	28
28 Некласична ідеалістична філософія Шопенгауера, Ніцше	29
29 Філософія давніх слов'ян	31
30 Філософія періоду Відродження (Україна)	32
31 Філософія в Києво-Могилянській академії	32
32 Філософія Григорія Сковороди	33

33	Філософія ідеї Т.Г. Шевченка	34
34	Філософія України другої половини XIX-XX століття	35
35	Методологія наукового пізнання	37
36	Закон взаємного переходу кількісних змін у якісні	38
37	Закон єдності та боротьби протилежностей	39
38	Принципи і категорії діалектики	40
39	Альтернативи діалектики	41
40	Проблема пізнання у філософії	41
41	Єдність, чуттєвого і раціонального, логіка та інтуїція	42
42	Поняття “практика”	43
43	Філософська концепція творчості	43
44	Суспільство, як система і життєдіяльності людини	44
45	Екологія та екологічні проблеми на Україні	45
46	Філософія історії: предмет і напрямки	45
47	Поняття “рушійні сили розвитку суспільства”	46
48	Поняття суспільного виробництва	47
49	Виробничі відносини і продуктивні сили	48
	Екзаменаційні питання	50
	Література	52
	Рецензія	54,56

Вступ до дисципліни

Філософія постає своєрідним випробуванням людського інтелекту щодо його можливостей. Вона спирається на унікальні властивості людської думки – сприймати себе та усвідомлювати та реальності, розгортання розумових актів від гранично широкої межі узагальнення – межі буття та небуття. Унаслідок цього філософія являє собою історичну школу самовибудовування, дисциплінування, культивування людської думки, постає думкою про думку. Саму назву “філософія” перекладають із давньогрецької як “любов до мудрості”, а слово “софія” (мудрість), своєю чергою, - як “говорити, стверджувати цілісно (доречно)”.

Отже, філософія була і залишається інтелектуальною формою відповіді на глибинні занепокоювання та запити людини, вона завжди потрібна людині, а особливо тоді, коли життя вимагає вибору, визначення моральної та соціальної позицій.

Завдання посібника – дати методичний та теоретичний матеріал для безтактного (самостійної) підготовки до екзаменів, семінарів, заліків. Це, насамперед, широке застосування наочно-демонстративного матеріалу (схем, таблиць, малюнків). Унаслідок того посібник передбачає необхідність звертання до інших філософських джерел: словників, філософських хрестоматій та антологій, оригінальних текстів. Водночас матеріал посібника досить повний у плані висвітлення основних питань навчальної програми з філософії.

Вимоги до знань та вмінь студентів

Після вивчення курсу дисципліни “Основи філософських знань” студенти повинні:

Знати:

- історичні типи філософії, основні парадигми філософствування;
- основні галузі філософського знання (онтологія, гносеологія, логіка, філософська антропологія, етика, естетика, соціальна філософія тощо);
- основні форми буття і сутність діалектики;
- походження свідомості, форми і структуру свідомості;
- шляхи пізнання світу, функціонування знання у сучасному інформаційному суспільстві, особливості взаємозв’язку науки, техніки з сучасними соціальними й етичними проблемами;
- форми суспільної свідомості, її свободи, відповідальності за збереження життя, природи, культури;

Уміти:

- обґрунтувати свою світоглядну та громадську позицію;
- застосовувати одержані знання при вирішенні професійних завдань, при розробці соціальних та екологічних проектів, організації міжлюдських відносин;

- науково аналізувати соціальнозначущі проблеми і процеси, факти і явища суспільного життя;
- розуміти й об'єктивно оцінювати досягнення культури, пояснювати феномен культури й цивілізації;
- володіти методологією й методами пізнання, творчої діяльності;
- вдаватися до діалогу як засобу вирішення соціальних і етичних проблем, досягнення консенсусу.

Для цього необхідно:

- систематично проробляти навчальний матеріал лекцій і практичних занять;
- конспектувати, запам'ятовувати навчальний матеріал і контролювати його засвоєння;
- регулярно опрацьовувати додаткову навчально-методичну літературу.

Працюючи з опорним конспектом лекцій (теоретичним матеріалом), потрібно самостійно аналізувати й узагальнювати його положення, виділяючи основні думки, визначення філософських категорій і процесів, ключові фрази, самостійно добирати з періодичної літератури та навчальних посібників потрібний матеріал тощо.

При поточному контролі студент повинен самостійно відповідати на поставлені тестові запитання, звіряючись з опорним конспектом, вдумливо й сумлінно вирішувати задачі.

Самостійна робота з підручниками, посібниками та конспектами має завершуватись написанням домашньої контрольної роботи.

Під час проміжного та підсумкового контролю студент повинен продемонструвати глибоке знання основних положень курсу, вміння самостійно відповідати на поставлені запитання.

*Методичні вказівки до користування
посібником для самостійної підготовки до екзаменів*

Дистанційна освіта є одним з останніх досягнень світових освітніх технологій і призначена передусім для тих людей, які з різних обставин не можуть залишити своє місце роботи чи проживання, однак мають бажання поглибити свої знання та здобути новий фах.

Навчальний посібник призначений для самостійної підготовки до екзаменів, семінарів, заліків з навчальної дисципліни “Основи філософських знань”. У посібнику значне місце займає опорний конспект, в якому розкрито предмет та призначення філософії як гуманітарної дисципліни та типу світогляду. Велика увага приділяється з’ясуванню специфіки концепцій класиків філософської думки, виокремлено наскрізні, “вічні” філософські проблеми та відмінні риси основних етапів розвитку світової та вітчизняної філософської думки.

Структура посібника складається з питань і відповідей на них. Велика увага приділяється історії філософії, через вивчення основних етапів розвитку філософської думки поступово засвоюються основні філософські проблеми та пізнавальні підходи.

Особливу увагу слід звертати на основні філософські категорії та уточнення їх смислу від одного етапу розвитку філософської думки до наступного. Основний зміст кожного блоку викладено на початку із зазначенням основної та додаткової літератури. Опорні конспекти розкривають лише основні підходи до проблем; для глибшого проникнення у матеріал рекомендується звертатись також до запропонованої літератури.

Остаточна перевірка знань здійснюється лише за сприяння викладача, який допомагає розібратися з логікою викладу матеріалу та, зокрема, зі способом вибору правильних відповідей на екзаменаційні питання.

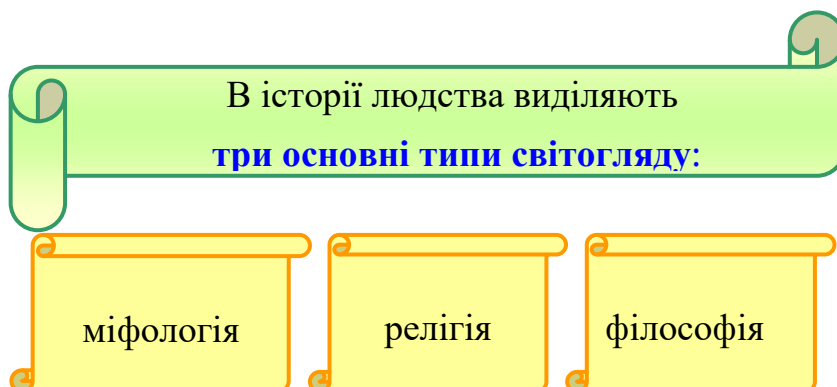
Перехід до наступного блоку передбачає оволодіння матеріалом попереднього.

Філософія у питаннях і відповідях

1. Світогляд, як духовно-практичний феномен

Світогляд – сукупність узагальнених уявлень людини про світ, місце людини у світі, підвалини людських взаємин із світом, що виконують функції людського самоусвідомлення та світоорієнтування.

2. Типи світогляду

Міфологія – форма суспільної свідомості, світогляду давнього суспільства, яка містить в собі як фантастичне, так і реалістичне сприйняття навколишньої дійсності.

Релігія – форма світогляду, основана на вірі в наявність фантастичних сил, які впливають на життя людини і навколишній світ. При релігійному світогляді для людини характерна чуттєва, образно-емоційна форма сприйняття навколишньої дійсності.

Філософія – особливий, науково-теоретичний тип світогляду. Філософський світогляд відрізняється від релігійного і міфологічного тим, що він:

- заснований на знанні (а не на вірі або вимислі);
- рефлексивний (має місце звернення думки до самої себе);
- логічний (має внутрішню єдність і систему);
- опирається на чіткі поняття і категорії).

Таким чином, **філософія** являє собою найвищий рівень і вид світогляду, який відрізняється раціональністю, системністю, логікою і теоретичною оформленістю.

3. Предмет вивчення філософії

Предметом називається коло питань, які вивчає філософія. Загальну структуру **предмету філософії**, філософського знання складають чотири основних розділи:

- онтологія (вчення про буття);
- гносеологія (вчення про пізнання);
- людина;
- суспільство.

4. Методи і функції філософії

Під філософським методом розуміють спосіб побудови і обґрунтування системи філософського значення.

Діалектика — метод філософського дослідження, при якому речі, явища розглядаються критично, послідовно з урахуванням їх внутрішніх протиріч, змін, розвитку, причин і наслідків, єдності і боротьби протилежностей.

Метафізика — метод, протилежний діалектиці, при якому об'єкти розглядаються:

- уособлено, як самі по собі (а не з точки зору їх взаємозв'язку);
- статично (ігнорується факт постійних змін, саморуху, розвитку);
- однозначно (ведеться пошук абсолютної істини, не приділяється уваги протиріччям).

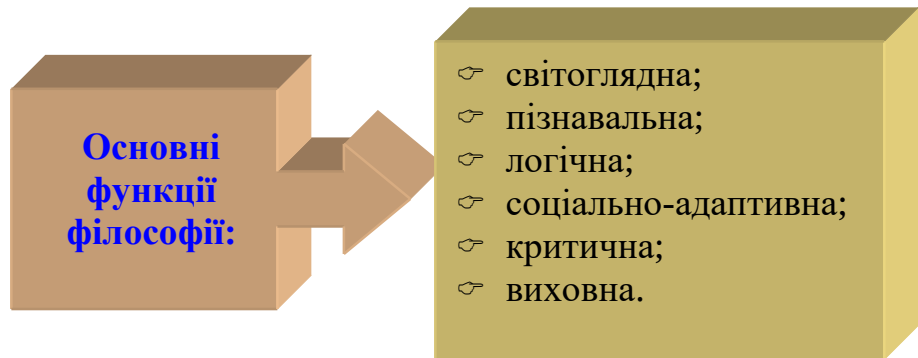
Догматизм — сприйняття навколишнього світу через призму догм — раз і назавжди прийнятих переконань, недоведених, “даних згори” і які носять абсолютний характер. Цей метод був властивий середньовічній теологічній філософії.

Еклектика — метод, оснований на

роз'ясненні будь-яких поглядів, ідей, які приваблюють масову свідомість, але не мають реальної ні онтологічної, ні гносеологічної цінності і достовірності.

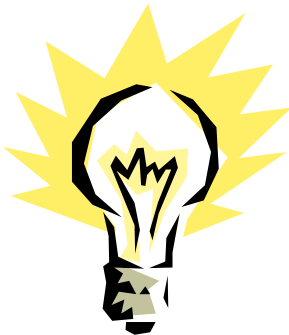
Софістика – наперед визначене, свідоме застосування в спорі і в доведенні софізмів, тобто неправдивих, хибних положень, аргументів, замаскованих зовнішньою, формальною правильністю.

Герменевтика – у класичній філософії вчення про інтерпретацію текстів.

5. Головне питання філософії

В межах чотирьох основних розділів філософії можна виділити багато **питань**, що нею вивчаються:

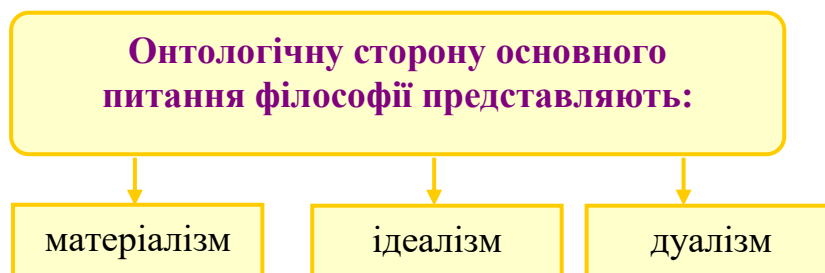
• сутність буття; • походження буття; • матерія, її форми; • свідомість, її походження і природа; • взаємовідносини матерії і свідомості; • небуття; • людина, її суть та існування; • душа, духовний світ людини; • суспільство; • суспільство і людина; • природа; • природа і суспільство; • духовна сфера життя суспільства.	• матеріально-економічна сфера життя людини; • соціальна сфера суспільства; • суспільно-економічна формація, цивілізація; • перспективи людини, суспільства; • екологія, проблеми виживання; • особливості пізнання; • вплив суб'єкта на процес пізнання і його результати;
--	---

	• обмеженість і безмежність пізнання; • рух; • філософські категорії; • діалектика, її закони; • інші питання.
--	--

Основним у філософії традиційно вважають питання про відношення мислення до буття, а буття - до мислення (пізнання).

В зв'язку з цим існують дві сторони основного питання філософії - **онтологічна і гносеологічна**.

Онтологічна сторона основного питання філософії полягає в постанові і рішенні проблеми: **що первинно – матерія або пізнання?**

Матеріалізм – визначальний напрям у розвитку філософії, який твердить, що світ існує сам по собі, ніким не створений і не знищуваний, закономірно змінюється, розвивається в силу своїх власних причин; що він становить єдину і останню реальність, яка виключає будь-яку надприроду силу, що матерія, буття є первинним, а свідомість, мислення – вторинним, похідним, що свят і його закономірності пізнавані.

Ідеалізм – філософський напрям, що визначає ідею, дух, свідомість, відчуття первинним, вихідним, а природу, буття – вторинним, похідним.

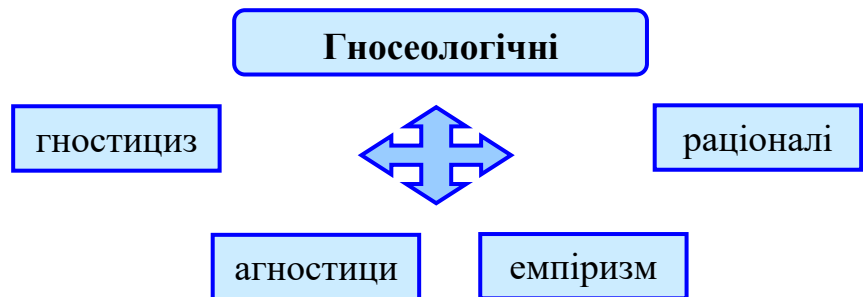
Ідеалізм протистоїть матеріалізму у розв'язанні основного питання філософії. Ідеалізм споріднений з релігією.

Дуалізм – принцип філософського пояснення сутності світу, який виходить з визнання наявності в ньому двох першоджерел – духу і матерії, ідеального і матеріального.

Термін “дуалізм” у філософії запровадив у XVII

ст. Х. Вольф.

Суть гносеології зі сторони основного питання: **пізнаваний або не пізнаваний світ, що первинно в питанні пізнання?**

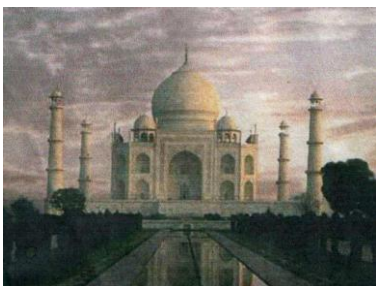

Раціоналізм – у широкому розумінні – філософський напрям, що протиставляє містиці, теорії, ірраціоналізмові переконання у здатності людського розуму пізнати закони розвитку природи і суспільства.

Емпіризм – напрям у теорії пізнання, який, на противагу раціоналізмові вважає єдиним джерелом і критерієм пізнання чуттєвий досвід, а в формах мислення вбачає лише суто суб'єктивний засіб систематизації уявлення.

Агностицизм – філософське вчення, яке заперечує можливість пізнання сутності речей і закономірностей розвитку дійсності.

6. Філософія Стародавньої Індії

В основі періодизації **давньоіндійської** філософії лежать різні **джерела** філософської думки, відомі як в давнину, так і в сучасну епоху. Згідно з даними джерел в давньоіндійській філософії виділяються **три основних етапи**:

XV – VI ст. до н.е. – ведичний період;

VI – II ст. до н.е. – епічний період;

II ст. до н.е. – VII ст. н.е. – епоха сутр.

Веди (знання) – релігійно-філософські трактати, які були створені племенами арійців.

7. Філософія Стародавнього Китаю

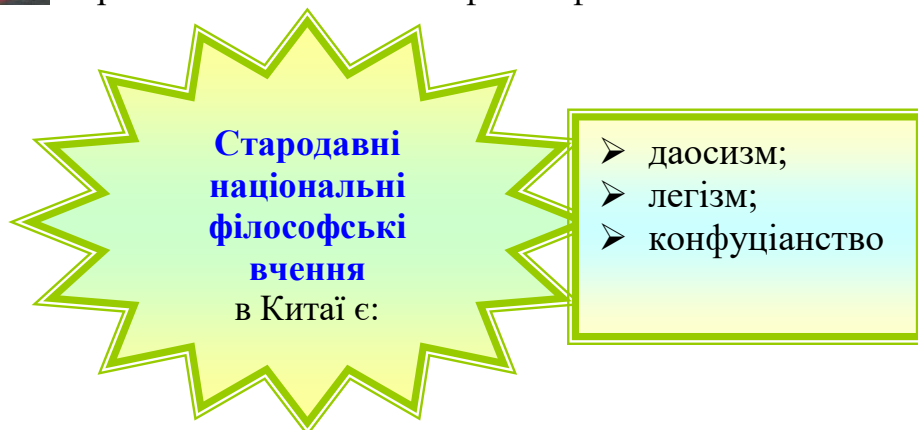

Філософія Китаю в своєму розвитку пройшла **три основні етапи**:

○ **VII ст. до н.е. – III ст. н.е.** – зародження і становлення стародавніх національних філософських шкіл;

○ **III-XIX ст. н.е.** – проникнення в Китай із Індії буддизму (III ст. н.е.) і його вплив на національні філософські школи;

○ **XX ст. н.е.** – сучасний етап – поступове подолання замкнутості китайського суспільства, збагачення китайської філософії досягненнями європейської та світової філософії.

8. Філософія Стародавньої Греції

Давньогрецькою називається філософія, вироблена грецькими філософами, що проживали на території сучасної Греції, а також в грецьких полісах. В своєму розвитку вона пройшла **чотири основних етапи**:

➤ досократівський – VII – V ст. до н.е.;

➤ класичний (сократівський) – середина V – кінець IV ст. до н.е.;

➤ елліністичний – кінець IV – II ст. до н.е.;

➤ римський – I ст. до н.е. – V ст. до н.е.

До **досократівського** періоду відноситься діяльність так званих філософів-досократиків:

- мілетська школа;
- Геракліт Ефейський;
- елейська школа;
- атомістики;
- деякі інші філософи.

Класичний період – час розквіту давньогрецької філософії. Філософи цього часу також намагалися пояснити сутність Космосу, але робили це

глибше “досократиків”.

Відомі філософи:

☞ Аристотель,

☞ Платон,

☞ Сократ.

Для елліністичного періоду характерно:

- розповсюдження анти суспільної філософії кініків;

- зародження стоїчного напрямку філософії;

- діяльність “сократичних” філософських шкіл;

- філософія Епікура та ін.

Взагалі **давньогрецька філософія** має наступні **особливості**:

➤ матеріальною основою розквіту даної філософії був економічний розквіт полісів (торгово-промислових міських центрів);

➤ вона була відірвана від процесу матеріального виробництва;

➤ головною ідеєю цієї філософії є космоцентризм;

➤ на пізніх етапах – зміщення космоцентризму і антропоцентризму;

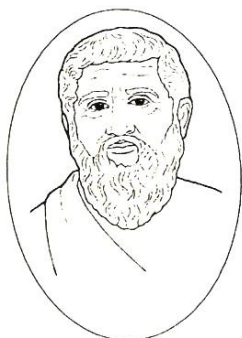
➤ допускалося існування богів;

➤ давньогрецькі боги були частиною природи і близькі до людей;

➤ людина не виділялася із навколишнього світу, була частиною природи;

➤ були закладені два напрямки у філософії – ідеалістичний і матеріалістичний.

9. Філософія Платона

Платон (427-347 рр. до н.е.), кращий учень Сократа.

Перш за все, його філософія є оригінальним вченням про ідеї. Найвищою ідеєю Платона виступає **ідея добра** як такого – джерело істини, краси і гармонії.

Філософія характеризується також своєрідними протиставленнями **тіла і душі**. Тіло – смертне, а душа безсмертна. На протиставлення тіла і душі ґрунтується гносеологія Платона.

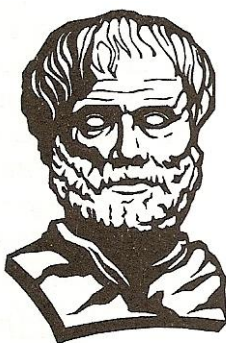
Суть теорії пізнання Платона полягає в тезі, що “знання – це пригадування” того, що колись душа знала, а потім забула.

Оригінальні думки Платона у трактуванні такого явища, як **держава**. Спостерігаючи недосконалість державного устрою, Платон висуває власний зразок державної досконалості, яка в історії філософії отримала назву “Ідеальна держава Платона”.

Історичне значення філософії Платона в тому, що:

- ♦ вперше у філософії залишилося ціле зібрання фундаментальних творів;
- ♦ покладено початок ідеалізму як великому філософському напрямку;
- ♦ вперше розглянуто проблеми не лише природи, а й суспільства, держави, закони;
- ♦ були закладені основи понятійного мислення, зроблена спроба виділити філософські категорії;
- ♦ була створена школа (Академія), яка проіснувала близько 1000 років, де виросло багато видатних наступників Платона.

10. Філософія Аристотеля

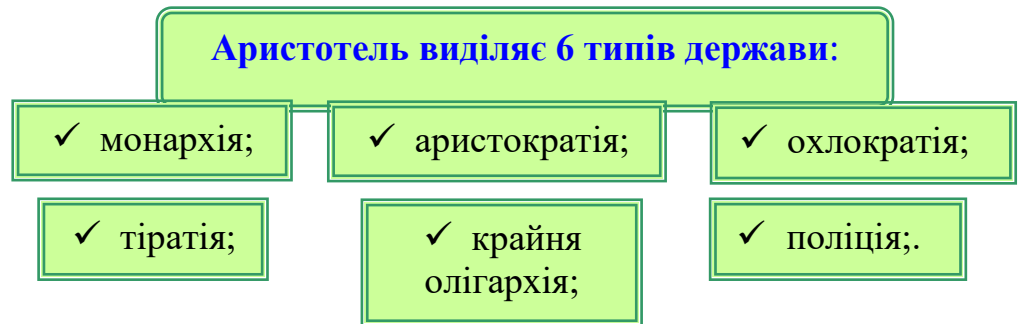

АРИСТОТЕЛЬ

Аристотель (384-322 рр. до н.е.) провів в Академії Платона близько 20 років і мав славу одного з найкращих його учнів. Але, прийнявши цілу низку думок учителя, Аристотель не прийняв його теорії ідеї.

Історичне значення філософії Аристотеля в тому, що він:

- ❖ вніс значні корективи в ряд положень філософії Платона, критикує вчення про “чисті ідеї”;
- ❖ дав матеріалістичне трактування походження світу і людини;
- ❖ виділив 10 філософських категорій;
- ❖ дав визначення буття через категорії;
- ❖ відділив сутність матерії;
- ❖ виділив 6 типів держави і дав значення ідеального типу – поліції;
- ❖ вніс значний вклад в розвиток логіки.

11. Середньовічна філософія

Гуманізм – ідейний напрям культури епохи Відродження, який утверджував у філософії, літературі й мистецтві моральне право людини на земне щастя, на чуттєві радощі, боровся за визволення науки і людської особистості від церковних обмежень. Тісно пов'язаний з матеріалізмом. Видатними гуманістами тієї епохи були Леонардо да Вінчі, Петрарка.

Неоплатонізм - містичний ідеалістичний напрям у філософії, що виник у період занепаду Римської імперії (III-VI ст.). Згідно з неоплатонізмом, творцем світу є надчуттєве абстрактне “єдине”, що може бути сприйняте людиною лише в екстазі.

Натурфілософія – система умоглядних і часом фантастичних уявлень про природу, якими заповнювались прогалини в її пізнанні при низькому рівні розвитку суспільно-історичної практики, особливо техніки, експерименту та засобів комунікації. Обмеженість научних знань про природу.

Зміни у світогляді під час переходу від античності до європейського Середньовіччя

Античний світогляд	Середньовічний світогляд
- політеїзм (багатобожжя); - боги є частиною природи або уособленням природних стихій; - вихідні якості богів:	- монотеїзм (єдинобожжя); - Бог є духовною сутністю, яка перебуває за межами світу; - Вихідна якість Бога – любов до людини;

сила, могутність; • боги впорядковують та оздоблюють світ; • космос, природа – загальні умови існування богів і людей; • людина спирається у своїх вчинках на знання; • головне життєве завдання людини – здійснення подвигу; • у сприйнятті дійсності акцент падає на зовнішнє; внутрішнє проявляє себе лише через зовнішнє; • люди поділяються за етнічними та родовими ознаками; • панування натуралістичного світосприйняття.	• Бог творить світ із нічого; • природа не має власної сутності і не може існувати без припливу божественної енергії; • людина в усьому покладається на віру в Бога; • головне життєве завдання людини – спасіння душі; • у сприйнятті дійсності акцент падає на внутрішнє; зовнішнє радше заважає правильно думати, зрозуміти внутрішнє; • всі люди є рівними перед Богом; • панування символічного світосприйняття.
--	---

12. Філософія Августіна Блаженного

Можна виділити наступні основні положення філософії Августина Блаженного:

- ☞ хід історії, життя суспільства - це боротьба двох протилежних царств - Земного і Божественного;
- ☞ Земне царство представляється в державних установах, владі, армії, бюрократії, законах, імператорі;
- ☞ Божественне царство представлено священнослужителями – особами, наділеними благодаттю і близькими до Бога, які об'єднані в християнську Церкву;
- ☞ Земне царство погрузло в гріхах і буде рано чи пізно подолане Божественним царством;
- ☞ у зв'язку з тим, що більшість людей грішна і далека від Бога, світська (державна) влада необхідна і існуватиме далі, але буде підпорядкована духовній владі;

✧ королі і імператори повинні виражати волю християнської Церкви і підкорятися їй, а також безпосередньо Папі Римському;

✧ Церква - єдина сила, здатна об'єднати світ;

✧ бідність, залежність від інших (лихварів, землевласників і т. д.), підпорядкування не від Бога, але, поки ці явища існують, з ними треба змиритися і терпіти, сподіватися на краще.

Розуміння Августином Бога як основи світу

- Бог є вічним та завершеним Буттям;
- Бог є сукупність усіх можливих досконалостей;
- Бог творить світ із нічого, бо його могутність необмежена;
- можливості Бога у творенні невичерпні;
- світ перебуває у повній залежності від Бога, але Бог від світу не залежить;
- Бог є гарантом безсмертя та спасіння людства.

13. Філософія Томи Аквінського

ТОМА АКВІНСЬКИЙ

Тома Аквінський став засновником **томізму** – одного з найвпливовіших напрямків християнської філософії.

Тома висуває 5 власних доказів існування Бога:

✧ **рух:** все, що рухається, рухається кимось іншим – і тому первинним двигуном всього є Бог;

✧ **причина:** все, що існує, має причину – і тому, першопричиною всього є Бог;

✧ **випадковість і необхідність:** випадкове залежить від потрібного – отже, першопочатковою необхідністю є Бог;

✧ **ступені якості:** все, що існує, має різні ступені якості – отже, повинен існувати вищий ідеал – Бог;

✧ **ціль:** все в навколишньому світі має яку-небудь ціль, напрямок до цілі, має розуміння всього – це Бог.

Вчення Томи Аквінського про умови симфонії розуму та віри

- існують істини, які можна досягнути природним розумом (царина науки та філософії);
- існують істини, які перевищують людські можливості (вони даються лише в божественному одкровенні і торкаються питань створення світу, спасіння та безсмертя душі);
- існують істини, що їх можна розуміти як з допомогою розуму, так і з допомогою віри (тут філософія і теологія повинні співпрацювати, але філософія повинна узгоджуватись із теологією).

14. Основні напрямки і характерні риси філософії епохи Відродження

Філософією епохи Відродження називається сукупність філософських напрямків, що виникли і розвивалися в Європі в XIV – XVII ст., які об'єднував антицерковний і антисхоластичний напрям, спрямованість до людини, віра в її великий фізичний і духовний потенціал.

Основними
напрямами
філософії
епохи
Відродження
були:

- гуманістичний;
- неоплатонічний;
- натурфілософський;
- реформаційний;
- політичний;
- утопічно - соціалістичний.

До характерних
рис філософії
епохи
Відродження
належать:

- антропоцентризм і гуманізм;
- опозиція до Церкви і церковної ідеології;
- зміщення основного інтересу від форми ідеї до її змісту;
- принципово нове, науково-матеріалістичне розуміння навколишнього світу;
- великий інтерес до соціальних проблем, суспільства і держави;
- індивідуалізм;
- широке розповсюдження ідеї соціальної рівності.

15. Філософія Нового часу

Філософія Нового часу історичними передумовами свого формування має утвердження способу виробництва в Західній Європі, наукову революцію XVI–XVII ст., становлення експериментального природознавства.

Головне своє завдання філософія Нового часу вбачає в розробці та обґрунтуванні методів наукового пізнання, концентруючи основну свою проблематику навколо методології наукового пізнання та

**16. Раціоналістична
філософія
Декарта.
Вчення про
субстанцію**

Засновником раціоналізму вважають **Рене Декарта** – видатний французький філософ і вчений-математик.

Раціоналісти вважали, що емпіричний досвід має мінливий, нестійкий характер. За допомогою відчуття людина сприймає світ залежно від обставин, і тому надії слід покладати на розум. Р. Декарт стверджував, що “пізнання речей залежить від інтелекту, а не навпаки”.

Заслуга Декарта перед філософією в тому, що:

- обґрунтував провідну роль в пізнанні;
- висунув вчення про субстанцію, її атрибути і модуси;
- став автором дуалізму, чим спробував примирити матеріалістичний і ідеалістичний напрямки в філософії;
- висунув теорію про науковий метод пізнання і про “вроджені ідеї”.

Суть онтології Р. Декарта:

- ▶ єдине, що може бути надійним джерелом “природного світла”, є Бог;
- ▶ Бог – основа світобудови і пізнання;
- ▶ світ складається з двох окремих субстанцій: матеріальної і духовної;

- ▶ першоосновою матеріальної субстанції є протяжність;
- ▶ протяжність необмежена, необмежений і Всесвіт;
- ▶ матеріальна субстанція єдина і всюди одна й та сама, нескінчено-подібна;
- ▶ духовна субстанція непротяжна й неподільна;
- ▶ головним атрибутом духовної субстанції є мислення;
- ▶ взаємодія між субстанціями в світі зумовлена посередництвом Бога.

17. Філософія Френсіса Бекона

Засновником емпіризму був англійський філософ **Френсіс Бекон** (1561-1626). В основі пізнання лежить винятково досвід. **Головні задачі знання і досвіду** – допомога людині у здобутті практичних результатів в її діяльності; сприяння новим винаходам, розвитку економіки; планування людства над природою.

В зв'язку з цим Бекон висунув афоризм, який стисло виразив все його **філософське кредо**: “Знання - сила”.

Бекон висунув новаторську ідею, в відповідності з яким головним методом пізнання повинна стати **інтуїція**.

Під інтуїцією філософ розумів узагальнення суспільних висновків.

Метод індукції Бекон протиставив методу дедукції, запропонованому Декартом, істинне значення знання можна отримати, спираючись на достовірну інформацію за допомогою чітких

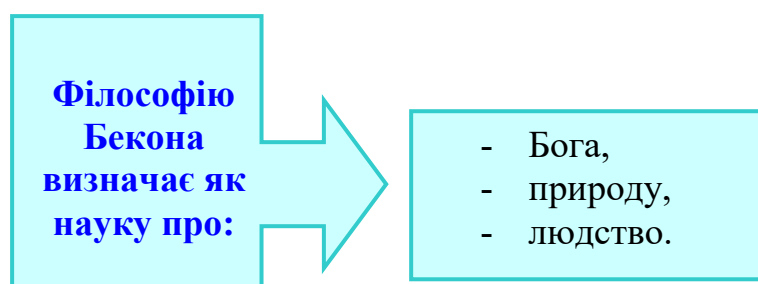
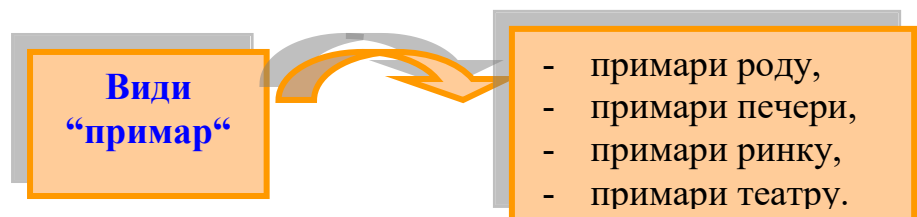
логічних прийомів.

Перевага інтуїції Бекона над дедукцією Декарта - в розширенні можливості, інтенсифікація процесу пізнання. Недолік інтуїції - її недостовірність, вірогідний характер.

Визначивши головний метод пізнання - індукцію, філософ виділяє конкретні шляхи, з допомогою яких може приходити пізнавальна діяльність. Це:

- “шлях павука”,
- “шлях мурашки”,
- “шлях бджоли”.

Виділяє причини, які перешкоджають людині отримати істинні знання.

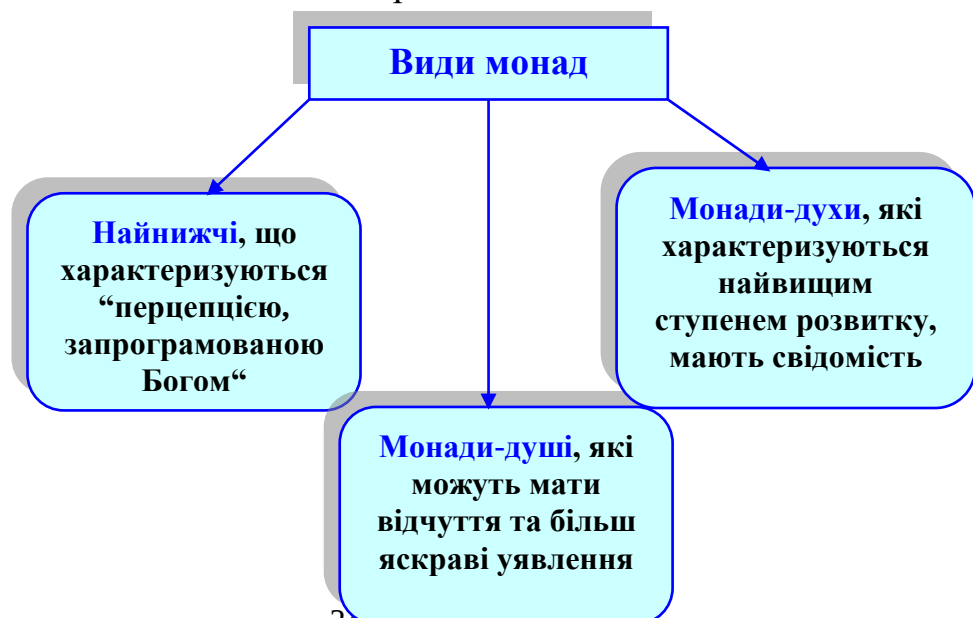

18. Філософія Лейбніца. Вчення про монади

Готфрид Лейбніц (1646-1716) – німецький учений-математик, юрист, філософ – вважають останнім представником філософії Нового часу і попередником німецької класичної філософії.

Лейбніц належить до філософського напрямку раціоналізму. В сфері його дослідження основними є проблеми субстанції, пізнання.

Центром філософії Г. Лейбніца є вчення про **монади** як прості неподільні субстанції – **монадологія**. Лейбніц наголошує, що **субстанція** – безкінечна кількість монад, вони є носіями сили та активності і мають духовну природу. Кожна монада є самостійною одиницею буття, здатною до активної діяльності. Монади вічні, вони не виникають і не зникають природним шляхом, а є породженням безперервних “випромінювань божества”. Монади є індивідуальними і неповторними, незалежними одна від одної, вони не можуть впливати на внутрішнє буття одна одної. Єдине відношення, яке існує між монадами - це гармонія.

19. Основні напрямки та ідеї німецької класичної філософії

Німецька класична філософія XIX ст. - унікальне явище світової філософії.

У цілому в німецькій філософії XIX ст. можна виділити наступні **основні напрямки**:

- **німецька класична філософія** (перша половина XIX ст.);
- **матеріалізм** (середина і друга половина XIX ст.);
- **ірраціоналізм** (друга половина і кінець XIX ст.), "філософія життя".

Німецька класична філософія особливо поширилась наприкінці XVIII ст. - першій половині XIX ст. Її основу склала творчість п'яти найбільш видатних німецьких філософів того часу:

- Іммануїла Канта (1724-1804);
- Йогана Фіхте (1762 - 1814);
- Фрідріха Шеллінга (1775 - 1854);
- Георга Гегеля (1770 -1831);
- Людовика Фейєрбаха (1804 - 1872).

У німецькій класичній філософії були представлені три провідних **філософських напрямки**:

- об'єктивний ідеалізм (Кант, Шеллінг, Гегель);
- суб'єктивний ідеалізм (Фіхте);
- матеріалізм (Фейєрбах).

20. Філософія Іммануїла Канта

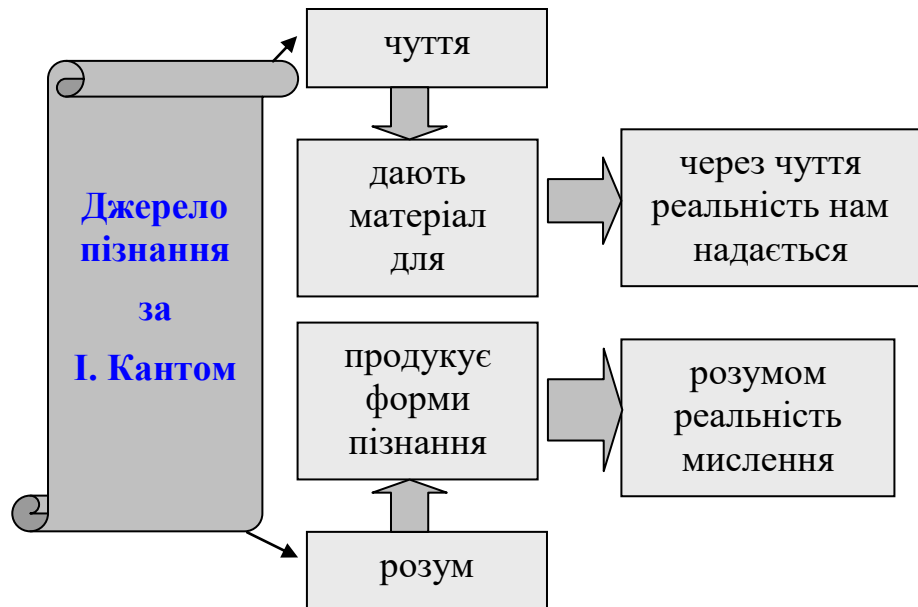

Засновником німецької класичної філософії вважається **Іммануїл Кант** (1724 - 1804):

◆ дав пояснення виникненню Сонячної системи в силу природних причин на основі законів Ньютона - з обертової туманності розряджених у просторі часток матерії;

◆ висунув теорію про наявність меж здатності людини пізнавати і неможливості пізнати внутрішню сутність речей і явищ навколишнього ("речей у собі");

- ♦ висунув вчення про категорії - основні, гранично загальні поняттях, якими оперує філософія;
- ♦ сформулював моральний закон ("категоричний імператив");
- ♦ висунув ідею про "вічний світ" у майбутньому, заснованому на економічній неефективності війни і її правовій забороні.

21. Філософія Гегеля

Георг-Вільгельм-Фрідріх ГЕГЕЛЬ

Георг Гегель (1770 - 1831) ототожнив буття і мислення, висунув вчення про абсолютну ідею, незалежну від свідомості і що є першопричиною всього сущого, матеріального світу, і тим самим глибоко обґрунтував концепцію об'єктивного ідеалізму, розповсюджену в ряді країн Заходу.

Виняткова заслуга Гегеля перед філософією - розробка **діалектики** - навчання про загальний розвиток, його основних законів і принципів. Йоганн Фіхте (1762 - 1814), навпаки, вніс великий вклад у розробку концепції суб'єктивного ідеалізму, відповідно до якої єдиною і головною реальністю для людини є він сама, його свідомість (так звана "Я-концепція").

- принцип тотожності мислення і буття (все, що є породжене мисленням може бути зведеним до

Принципи гегелівської філософії

- нього);
- принцип усезагального зв'язку (все пов'язане з усім);
- принцип розвитку.

Діалектика за Гегелем - основоположний закон розвитку і існування Світового духу і створеного ним навколишнього світу.

Сенс діалектики в тому, що:

- все - Світовий дух, "кінцевий дух" – людина, предмети і явища навколишнього світу, процеси - мають в собі протилежні начала;
- дані начала знаходяться в протилежності відносно один одного, але, одночасно, єдині по своїй суті і взаємодії;
- єдність і боротьба протилежностей - основа розвитку і існування всього в світі.

22. Філософія Йогана Готліба Фіхте

*Йоганн-Готліб
ФІХТЕ*

Особливий внесок в розробку системи суб'єктивного ідеалізму вніс **Йоган – Готліб Фіхте** (1762-1814) – представник Німецької класичної філософії, професор Берлінського університету.

Ключовим моментом філософії Фіхте було висунення так званої **“Я-концепція”**.

Фіхте іде ділі свого вчителя Канта

- ♦ Відкидає саму ідею “речей в собі” – непізнаваної розумом зовнішньої реальності;
- ♦ єдиною реальністю проголошує внутрішнє, суб'єктивне, людське “Я”, в якому зосереджується весь світ;
- ♦ вважає, що життя навколишнього світу відбувається тільки всередині суб'єктивного “Я”;

- ♦ поза мисленням, поза “Я” самостійної навколишньої реальності немає;
- ♦ саме “Я” - не просто свідомість людини, це рух, це сила, що творить, вмістилищем навколишнього світу, над дійсністю, фактично вища субстанція;
- ♦ абсолютне Я підлягає самому собі;
- ♦ “Я” полягає “не-Я” - внутрішню навколишню дійсність;
- ♦ “Я” взаємодіє з “не-Я” всередині абсолютного Я;
- ♦ практичним;
- ♦ теоретичним.

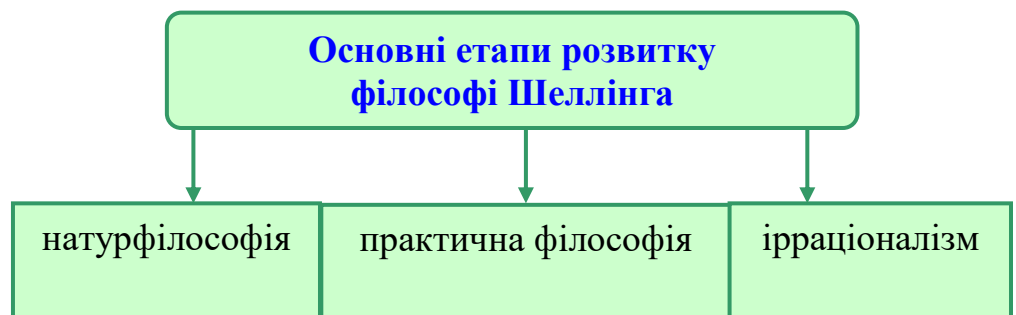
23. Філософія Шеллінга

Фрідріх-Вільгельм-Йозеф ШЕЛЛІНГ

Фрідріх Шеллінг (1775 - 1854) глибоко обґрунтував розуміння природи з позицій об'єктивного ідеалізму, висунув ідею, відповідно до якої воля і правовий лад споконвічно закладені в природі.

Головна ціль філософії Шеллінга - зрозуміти і пояснити “абсолютне”, воно є початком буття і мислення.

Суть філософії природи Шеллінга в наступному:

☞ колишня концепція пояснення природи неістинне, оскільки в першому випадку природа виводиться зі свідомості людини, а в усіх останніх додається обмежене тлумачення природи;

☞ **природа є “абсолютна”** – першопричина і першооснова всього; те, що охоплює все останнє;

☞ природа є єдність суб'єктивного й об'єктивного, вічний розум;

☞ матерія і дух єдині і є властивостями природи, різними станами абсолютного розуму;

☞ природа є цілісний організм, що має

душу.

24. Філософія Людвига Фейєрбаха

Філософська система **Л.А. Фейєрбаха** закінчує період німецької класичної філософії. Вона є нетрадиційною як у самій постановці проблем, так і в їх вирішенні, і в цьому полягає її своєрідність.

Головний напрямок філософії Фейєрбаха - критика німецького класичного ідеалізму і обґрунтування матеріалізму.

Фейєрбах пропонує такі основні принципи пояснення релігії:

- ★ людина вірить у богів не лише тому, що має фантазію та почуття, а також і тому, що їй притаманне прагнення бути щасливою;
- ★ вона вірить у досконалу істоту тому, що сама хоче бути досконалою;
- ★ людина вірить у безсмертну істоту тому, що сама не бажає помирати.

**Філософія Фейєрбаха стала першим випадком
глибокого наслідувального матеріалізму, основними
рисами якого були:**

- ⌘ Повний розрив з релігією і звільнення від багатовікового релігійного впливу;
- ⌘ спроба пояснити Бога і релігію з матеріалістичної точки зору, виходячи з людської природи;
- ⌘ матеріалістичне, з урахуванням нових досягнень науки, пояснення проблем навколишнього світу і людства;
- ⌘ велика зацікавленість соціально-політичним питанням;
- ⌘ переконання в пізнаваності навколишнього світу.

**На противагу об'єктивному ідеалізму
Гегеля Фейєрбах висунув теорію
антропологічного матеріалізму.
Суть цієї теорії в тому, що:**

- ➔ єдино існували реальності природи і людини;
- ➔ людина є частиною природи;
- ➔ людина є єдністю матеріального і духовного;
- ➔ людина повинна стати головним інтересом філософії;
- ➔ ідея існує не сама по собі, а є продуктом пізнання людини;
- ➔ Бога як окремої і самостійної реальності не існує; Бог – плід уяви людини;
- ➔ природа вічна і безкінечна, ніким не створена;
- ➔ все, що нас оточує - різні прояви матерії.

25. Філософія марксизму

Карл МАРКС

Класичний матеріалізм XIX ст. представлений **марксизмом**, комплексним вченням, до складу якого входили:

- ◆ марксистська філософія;
- ◆ політекономія (економічне вчення);
- ◆ науковий комунізм (соціально-політична теорія).

Засновниками марксизму були німецькі вчені і філософи **Карл Маркс** (1818 - 1883) і **Фрідріх Енгельс** (1820 - 1895). **Марксистська філософія**:

- висунула послідовно-матеріалістичну картину світу;
- показала роль економіки, виробництва для матеріального і суспільного буття;
- осмислила філософські проблеми з позицій діалектики (діалектичного матеріалізму);
- розглядала історію як цілеспрямований і закономірний процес (історичний матеріалізм);
- дала докладну картину виникнення людини, суспільства, держави;
- виступала з атеїстичних позицій.

Різновидом німецького матеріалізму XIX ст. був **вульгарний матеріалізм**. Вульгарні матеріалісти - Фохт, Бюхнер, Молешотт - дивилися на проблеми людини, навколишнього світу, пізнання винятково з позицій природничих наук (фізики, хімії, біології). Зокрема, вони:

- механічно переносили закони природи

(поводження, організація життя тварин, природний добір, боротьбу за існування) на людське суспільство (соціальний дарвінізм); заперечували ідеальне, ідеальність свідомості;

■ розглядали діяльність свідомості як фізіологічний процес (“мозок виділяє думки, як печінка - жовч”).

26. Екзистенціальна філософія та її різновиди

Однією з провідних течій суспільної думки ХХ ст. є **екзистенціальна філософія**, що на перший план висунула ідею абсолютної унікальності буття, зосередившись навколо проблеми людини та її місця в світі, проблеми духовної витримки людини, яка потрапила в потік подій і втратила контроль.

Джерела екзистенціалізму у вченні **Скорена К'єркегора** (1813-1855), який перший сформував поняття **“екзистенція”** - “внутрішнє” буття, що поступово переходить у зовнішнє. Значно вплинули на формування та розвиток екзистенціалізму також “філософія життя” і, особливо, **феноменологія** німецького філософа **Едмуна Гуссерля** (1859-1938).

Основна ідея феноменології – неможливість взаємного зведення і в той же час нерозривність свідомості і людського буття, особливості предметного світу, психофізичної природи, соціуму, духовної культури - згодом трансформувалась у теорію екзистенціалізму.

Провідними представниками цієї духовної течії є:

✎ в Німеччині – Мартін Хайдеггер (1889-1976), Карл Ясперс (1883-1969);

✎ Франція – Жан-Поль Сартр (1905-1980).

Найбільш глибинним значенням про природу людини екзистенціалізм визнає усвідомленість нею власної смертності й недосконалості.

Екзистенція, вважали Хайдеггер і Сартр, є буттям, яке спрямоване до “ніщо” і яке усвідомлює свою кінцевість. Визначаючи екзистенцію через її скінченність, екзистенціалісти тлумачать її як “тимчасовість”, реальною точкою підрахунку якої є смерть. Тому саме час, вважав Хайдеггер, є найсуттєвішою характеристикою буття.

27 . Філософія позитивізму Огюста Конта

Огюст КОНТ

Позитивне – основне поняття філософських міркувань О. Конта: ясне, реальне, спостережуване, корисне, - те, що повинна вивчати наука, відкидаючи примарне, непевне, непотрібне людині та суспільству.

Позитивізм - суб'єктивно-ідеалістична течія в буржуазній філософії, представники якої проголошуються єдиним джерелом істинного знання емпіричні дані і заперечують пізнавальну цінність філософських знань, теоретичного мислення в цілому. Позитивізм виник в 30-х рр. XIX ст. у Франції. Основоположником його є О. Конт. Основний зміст полягає в намаганні стати над матеріалізмом та ідеалізмом і створити “справжню наукову” філософію.

Позитивна наука, за О. Контом, уже не намагається давати відповіді на питання про докорінні причини буття, а лише прагне фіксувати факти. На місце питання “Чому?” вона ставить питання “Як?”. У зв'язку з усім спрямуванням своїх думок, О. Конт висуває

**Функції
філософії за
О. Контом:**

- систематизація знань;
- прояснення мови науки;
- дослідження логіки.

Ідеї О. Конта сприяли підвищенню авторитета науки, очищенню її від справді химерних побудов. Важливе значення мала ідея О. Конта запровадити нову науку “соціологію”, яка ґрунтувалася б на наукових засадах.

28. Некласична ідеалістична філософія Шопенгауера, Ніцше

Діалектичний та історичний матеріалізм – назва основних філософських складових вчення марксизму, що прагнув бути системою тверджень про світ, як в основі своїй – матеріальний, ніким не створений, але динамічний і рухливий.

Поступово процес формування засад нового філософствування став набувати сили і визначеності: виникла **некласична філософія**, особливості якої остаточно оформились у ХХ ст. А явище некласичності поширилось і на інші сфери життя, такі, як мистецтво, наука, культура.

Некласична філософія наважилася не протиставити людині чисті принципи, а прийняти людину такою, якою вона є у реальності, через це вона навіть у мовному відношенні постала більш простою, більш зрозумілою та стилістично більш різноманітною.

Вихідні ідеї філософії Артура Шопенгауера:

- світ не можна розуміти як щось, що існує десь за межами нашого сприйняття;
- світом ми називаємо те, що сприймаємо як дійсність;
- наше уявлення про світ у стані стабільності утримує те, що світ водночас постає і як воля;
- все, що являє себе як таке, що існує, тримається на пориві до буття, до самоздійснення;
- воля не підлягає розумовому поясненню; це просто сліпе поривання;
- оскільки все просякнуто волею, світ являє собою нещадну боротьбу за існування;
- на рівні людини воля усвідомлена (але не стає розумною).

Ф. Ніцше вважається основоположником **“філософії життя”**. Основним поняттям цієї філософії є поняття **життя**, яке розглядається як світ в аспекті його даності суб’єкту, який його пізнає, єдина реальність, що існує для конкретної людини.

Мета філософії, за Ніцше, - допомогти людині

максимально реалізувати себе в житті, пристосуватися до навколишнього світу.

В основі як життя, так і навколишнього світу лежить **воля**. Ніцше виділяє кілька **видів волі людини**:

- “воля до життя”;
- воля всередині самої людини (“внутрішній стрижень”);
- підсвідома воля;
- “воля до влади”.

Філософія Ніцше була попередницею ряду сучасних західних філософських концепцій, в основі яких лежать проблеми людини і її життя – прагматизму, феноменології, екзистенціалізму.

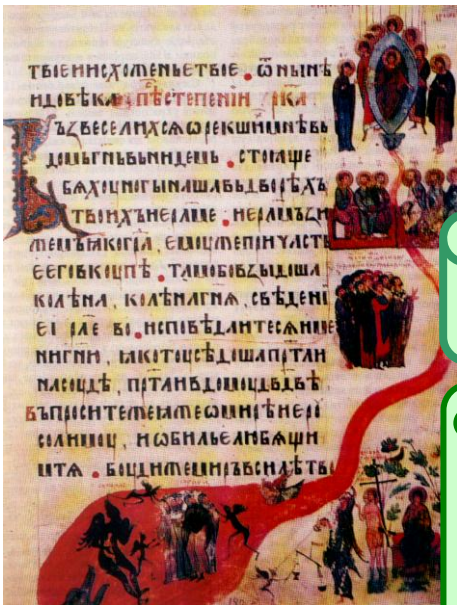
29 Філософія давніх слов'ян

Філософія – явище загальнолюдське. Вона досліджує те, що становило в минулому і становить у наші дні ядро загальнолюдських цінностей, самоусвідомлень, духовних надбань.

Українська філософія – це явище переважно внутрішнє стосовно української культури, тобто,

она виражала, концентрувала, виводила на рівень

смислення деякі важливі риси національного

Особливості українського національного характеру

- ⇒ емоційність та чутливість;
- ⇒ сентиментальність та естетизм;
- ⇒ психічна рухливість;
- ⇒ шанування індивідуальної свободи;
- ⇒ українська релігійність;
- ⇒ ставлення до Землі та природи із любов'ю.

Особливості функціонування філософських ідей в Київській Русі

- від самого початку християнська мудрість постала в Київській Русі у поєднанні із давньогрецькою філософією; зокрема, тут були знайомі Піфагор, Геракліт, Сократ, Платон, Аристотель, Сенека;
- філософія і мудрість сприймалися переважно як найперші настанови для індивідуального самозаглиблення, самовдосконалення та пошуків святості, вищої істини. Таке сприйняття філософії сприяло появі її особливого типу, характерного для давньоруської культури – “філософствування у Христі”: вищі духовні цінності поставали невід’ємними від життя, так, що життя повинно було їх демонструвати та підтверджувати, а вони повинні були давати найперші смислові засади життя;
- на першому плані давньоруської філософії не знаходилися питання абстрактно-теоретичного системотворення; будь-які теоретичні розбудови повинні були слугувати творенню життя, а тому уся ця філософія була схильною до морального повчання та життєвої настанови.

30. Філософія періоду Відродження (Україна)

Наприкінці XVI ст. починається новий етап розвитку філософії України.

Вихідці з України з’явилися в європейських університетах майже відразу після їх заснування. Повертаючись на Батьківщину, українці – вихованці європейських університетів, приносили на рідну землю не лише знання, а й прагнення до творчості, до пошуку істини, сучасні філософські погляди і, зрештою, - ідеї європейського гуманізму, що стали ядром світогляду доби Відродження.

Важливу роль у розвитку філософської культури тогочасної України відіграла Острозька академія – перша українська школа вищого типу.

✦ Відстоювали ідею захисту українського народу як етнічної спільності від ополячення і окатоличення;

✦ порушували питання про громадські права й особливості права громадян;

✦ обстоювали думку про природну

31. Філософія в Києво- Могилянській академії

Погляди вчених Києво-Могилянської академії

- Філософія – це система дисциплін чи всіх наук, покликаних віднайти істину, причини речей, даних Богом, а також як дослідницьку життя і доброчесності;
- істину слід шукати на шляху дослідження наслідків Божої діяльності створеної природи;
- здобуття істини є результатом складного процесу пізнання, здійснюваного на двох рівнях – чуттєвому і раціональному;
- простір є невід’ємним від речей і середовища, а час – послідовною тривалістю кожної речі, простір і час невіддільні від природних сил;
- пріоритетне значення має розум; останній здійснює значний вплив на волю, даючи їй різні варіанти вибору між добром і злом;
- вирішальне значення для успіху пізнання має метод, що застосовується дослідником. Науковий метод – це спосіб організації процесу пізнання, який дозволяє перейти від вже відомого до невідомого;
- сенс життя – у творчій праці, спрямованій на власне й громадське добро; при цьому можливість досягнення людиною щастя перебуває у стані компромісного поєднання прагнень і потреб різних частин душі, тобто тілесних і духовних.

◆ Світ складається із двох натур: видимої, чуттєвої, але не справжньої і не першої за суттю, та невидимої, духовної, вічної та чистої, а тому – справжньої основи будь-чого, тобто Бога;

◆ дві натури однаково вічні, існують ніби паралельно, а тому жодну з них не можна просто знехтувати, але духовна натура ніколи не виявляється у видимій адекватно, тому між ними точиться вічна боротьба;

◆ Біблія – особливий реальний світ, що існує поміж великим світом (космосом) та малим (людиною), форма переходу від видимого, чуттєвого світу до духовного;

◆ людина, як малий світ, мікрокосмос, “світок”, поєднує в собі дві натури, своїм життям демонструє їх боротьбу та весь можливий діапазон її виявлення;

◆ перед людиною стоїть завдання пізнати себе, тобто зрозуміти, осмислити себе як особливий перехід між світовими натурами, і, відповідно, визначити своє місце у світовій драмі;

◆ оскільки дух за своєю суттю є єдиним та неподільним, то найбільш цілісно, повно та адекватно він являє себе у поруках людського серця;

◆ треба прислухатися до голосу серця, бо саме в ньому найбільш прямо (повно) являє себе людська суть (людська натура); серце є осередком духовного життя людини, а також гармонізує знання та віру, що дає опору людині у плінному й непевному світі;

◆ наука про людину та її щастя – найважливіша з усіх наук;

◆ любов та віра дасть змогу людині вийти за межі свого тлінного звичайного “Я”, живлять душу людини, наповнюють її творчою енергією, підштовхує на шлях дійсного щастя;

◆ антиподами любові та віри, протилежними за своєю дією на людину, є поняття суму, туги, нудьги, страху; запорука здоров’я душі – її радість, кураж;

◆ людське щастя втілюється не тільки в духовних шуканнях, не тільки у сердечній радості, а й

у праці, яка приносить внутрішнє задоволення і душевний спокій, є обов'язковою умовою самореалізації людини.

33. Філософія ідеї Т.Г. Шевченка

Тарас ШЕВЧЕНКО

Світоглядні ідеї Т.Г. Шевченка

- Ідея глибокої спорідненості людини з природою: у творах поета людина і природа живуть єдиним диханням та єдиними почуттями; людина вкорінена в природу, а природа, своєю чергою, є не мертвою, а одухотвореною;
- ідея народу як єдиного суверена своєї історії та своєї життєвої долі: ніхто не може вирішувати його долі, він є єдина животворча сила історії;
- ідея віри у справедливого Бога; інколи здається, що Шевченко чи то атеїст, чи то єретик, проте в його творах чітко проводиться розрізнення того Бога, що його малюють у церквах та ім'ям якого чиниться насильство, та справжнього Бога, як гаранта здійснення вищої справедливості;
- ідея насильницької народної революції; вона інколи постає основою для звинувачення поета у оспівуванні насильства; проте слід сказати, що ця ідея була поширеною у XIX ст.; тут Шевченко не був ні новатором, ні оригінальним; якщо ж ми поставимо питання про те, чи прийнятна ця ідея зараз, то відповідь, звичайно, буде негативною;
- нарешті, через усю творчість Шевченка проходить своєрідний культ жінки-матері: для поета вона постає уособленням і сили життя, і його чарівної краси.

34. Філософія України другої половини XIX-XX століття

Одним із визначних українських філософів минулого століття був **П.Д. Юркевич** (1827-1874).

Філософські позиції і погляди П. Юркевича:

- вважав філософські ідеї Платона та Канта найбільш продуктивними в історії філософії;
- високо оцінював і філософію Гегеля, проте не приймаючи його діалектики;
- критикував як однобічні крайні філософські позиції як матеріалізм, так і ідеалізм: ідеалізм – за нехтування реальністю, матеріалізм – за приниження значення духовного;
- поза відношенням до духовного неможливою постає людська моральність;
- розробив вчення про серце, яке філософ розглядав трояко: як центр людської тілесної організації; як центр духовної діяльності людини; як осередок морального життя людини.

Величезної цінності вклад у розвиток української філософії другої половини XIX – початку XX ст.. зробили І.Я. Франко (1856-1916) та Леся Українка (1871-1913).

Іван ФРАНКО

Суспільно-політичні погляди і позиції І. Франко

- ставив у центр своїх міркувань людину і бачив в ній колосальну розмаїтість можливих проявів;
- народ, людський загаль творить історію і вирішує свою долю;
- в прогресі науки і техніки вбачав провідний чинник майбутніх історичних зрушень, у тому числі виробничих та соціальних;
- творчий процес може і повинен бути предметом наукового дослідження;
- критично ставився до марксистської доктрини про матеріалістичне розуміння історії;
- був прихильником індуктивного методу в пізнанні і відкидав діалектичний метод;
- скептично висловлювався про марксистський світогляд;
- “державний соціалізм” вважав великим гальмом історичного процесу;
- в релігії загалом вбачав моральну опору людства, нічим не заміниму і в часи лихоліть, і в мирну добу.

Світоглядні позиції Лесі Українки

- виступала проти спрощених тривіальних інтерпретацій у співвідношенні релігійної віри та життєвих реалій;
- закликала до усвідомлення суперечливості та безмірної складності людського ставлення до світу;
- засуджувала песимістично-безнадійні настрої;
- категорично не згоджувалась із життєвою позицією без міри покірливих і терплячих людей;
- проблему людини окреслювала як проблему вибору одного з декількох можливих варіантів життєвих дій;
- вважала, що людина лише тоді живе справжнім життям, коли прислухається до голосу свого серця, залишається вірною собі;
- вірила, що наука і художня інтелігенція спроможні і зобов'язані “просвічувати шляхи в прийдешнє”.

35. Методологія наукового пізнання

Методологія науки – сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в якійсь науці, це вчення про методи пізнання й перетворення діяльності.

Розробка проблем методології науки виникає в зв'язку з необхідністю усвідомлення наукою своєї власної природи, принципів і методів, що лежать в основі пізнання дійсності та відтворення її в мисленні.

Особливого значення проблеми методології набувають у зв'язку з сучасним бурхливим розвитком науки, з тенденцією до вищого рівня узагальнення, коли стає дедалі складніше простежити безпосередній зв'язок між емпіричними фактами та їхнім теоретичним осмисленням. Виникає необхідність осмислити як метод дослідження, так і основоположення та закономірності розвитку теорій, що відображається в прагненні до створення метатеорій.

- спостереження;
- вимірювання;
- експеримент;
- аналіз;
- синтез;
- абстрагування;
- узагальнення;
- індукція;
- дедукція;
- моделювання;
- ідеалізація;
- аксіоматичний метод;
- гіпотетико-дедуктивний метод.

36. Закон взаємного переходу кількісних змін у якісні

Закон взаємного переходу кількісних змін у якісні:

Якість — тотожна буттю визначеність, стабільна система певних характеристик і зв'язків предмета.

Кількість — філософська категорія, що відображає такі параметри предмета, як число, величина, об'єм, вага, розмір.

Міра — єдність кількості і якості.

При певних кількісних змінах обов'язково змінюється і якість. При цьому якість не може змінюватися безкінечно. Наступає момент, коли зміна якості приводить до зміни міри (тієї системи координат, в якій раніше проходили зміни якості під впливом кількісних змін) — докорінної трансформації сутності предмета. Такі моменти одержали назву “**вузлів**”, а сам перехід в інший стан розуміється у філософії як “**стрибок**”. Можна привести **деякі приклади** чинності закону переходу кількісних змін у якісні. Якщо нагрівати воду послідовно на один градус за Цельсієм, тобто змінювати кількісні параметри — температуру, то вода буде змінювати свою якість — стане гарячою (в силу порушення звичних структурних зв'язків атоми почнуть рухатися в кілька разів швидше). При досягненні температури

в 100 градусів відбудеться корінна зміна якості води – вона перетвориться на пару (тобто зруйнується колишня “система координат” процесу нагрівання – вода і колишня система зв’язків). Температура в 100 градусів в даному випадку буде вузлом, а перехід води в пар – стрибком. Те ж саме можна сказати і про охолодження води та її перетворення при температурі нуль градусів по Цельсію в лід.

В природі не завжди вдається визначити вузловий момент. **Перехід кількості в нову якість може відбутися: різко, одно моментно або непомітно, еволюційно.**

Прикладом першого випадку є приклад з водою. **Що стосується другого варіанту** (непомітної, еволюційної корінної зміни якості – міри), то гарною ілюстрацією даного процесу давньогрецькі апорії “Купа” і “Лисий”: “При додаванні якого зерна сукупність зерен перетвориться в купу?”; “Якщо з голови буде випадати по волосині, то з якого моменту, з випадінням якого конкретного волоска людину можна вважати лисою?”. Тобто границя конкретної зміни якості може бути і невловимою.

37. Закон єдності та боротьби протилежностей

Закон єдності та боротьби протилежностей полягає в тому, що все сутнє складається з протилежних початків, які, будучи єдиними по своїй природі, знаходяться в боротьбі і суперечать одне одному (приклад: день і ніч, гаряче і холодне, чорне і біле, зима і літо, молодість і старість).

Єдність і боротьба протилежних початків – внутрішнє джерело руху і розвитку всього сутнього.

Особливий погляд на єдність і боротьбу протилежностей мав Гегель, який вважається основоположником діалектики. Ним були виведені два поняття – “тотожність” і “розходження” і показаний механізм їх взаємодії, що приводить до руху.

За Гегелем, кожен предмет, явище володіють двома головними якостями – **тотожністю і відмінністю**. Тотожність означає те, що предмет (явище, ідея) дорівнює самому собі, тобто даний

предмет є саме цим даним предметом. В той же час в тотожному самому собі предметі є те, що прагне вийти за рамки предмета, порушити його тотожність.

Протиріччя, боротьба між єдиними тотожністю і відмінністю приводить, по Гегелю, до зміни предмета – руху. **Приклади:** існує ідея, тотожна самій собі, у той же час у ній самій закладена відмінність – те, що прагне вийти за рамки ідеї; результат їхньої боротьби – зміна ідеї (наприклад, перетворення ідеї в матерію з погляду ідеалізму). Або: існує суспільство, тотожне самому собі, але в ньому є сили, яким тісно в рамках даного суспільства, його відновленню.

Можна також виділити різні **види боротьби:**

- боротьба, що приносить вигоду обом сторонам (наприклад, постійне змагання, де кожна сторона “доганяє” іншу і переходить на більш високу якісну ступінь розвитку);
- боротьба, де одна сторона регулярно бере верх над іншою, але переможена сторона зберігається і є “подразником” для переможеної, завдяки чому сторона, що перемагає на більш високу ступінь розвитку;
- антагоністична боротьба, де одна сторона може вижити тільки за рахунок повного знищення іншої.

Крім боротьби можливі інші види взаємодії:

- **сприяння** (коли обидві сторони надають зустрічну допомогу один одному без боротьби);
- **солідарність, союзництво** (сторони не роблять один одному прямого сприяння, але мають різні інтереси і діють в одному напрямку);
- **нейтралітет** (сторони мають різні інтереси, не сприяють один одному, але і не воюють між собою);
- **мутуалізм** – повний взаємозв’язок (для виконання якої-небудь справи сторони повинні діяти тільки разом і не можуть діяти автономно один з одним).

38. Принципи і категорії діалектики

Діалектика – визнана в сучасній філософії теорія розвитку всього сущого і заснований на ній оснований на ній філософський метод.

Принципи діалектики

- принцип загального зв'язку;
- принцип системності;
- принцип причинності;
- принцип історизму.

Категорії діалектики – найбільш загальні поняття, якими оперує філософія для розкриття суті діалектичних проблем.

До основних категорій діалектики

- сутність і явище;
- форма і зміст;
- причина і наслідок;
- одиничне, особливе, загальне;
- можливість і дійсність;
- необхідність і випадковість

39. Альтернативи діалектики

До
альтернативної
діалектики
відноситься

- ⌘ метафізика;
- ⌘ “негативна” діалектика;
- ⌘ софістика;
- ⌘ еклектика;
- ⌘ догматизм;
- ⌘ релятивізм.

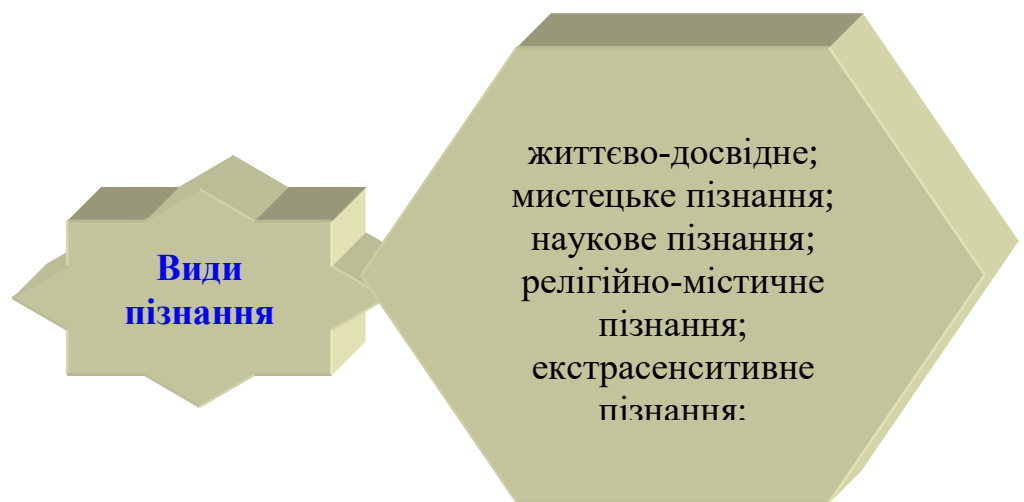
40. Проблема пізнання у філософії

Пізнання – це:

📖 процес здобування знань, створення образів, моделей теорій реальності (це інформативний аспект пізнання);

📖 прагнення оволодіти реальністю, проникнути в її приховані підвалини (це активістський або вольовий аспект пізнання);

📖 бажання досягти найважливішого, найпозитивнішого для людини стану досконалості (це смисловий аспект пізнання).

Суб'єктом пізнання є людина – істота, наділена розумом і яка засвоїла арсенал пізнавальних засобів, накопичених людством. Суспільство в цілому, яке за свою історію накопило великий об'єм матеріальної і духовної культури також являється суб'єктом пізнання.

Об'єктом пізнання є навколишній світ, а саме та частина його, на яку направлений пізнавальних інтерес суб'єкта.

41. Єдність, чуттєвого і раціонального, логіка та інтуїція

Пізнання людиною світу, формування пізнавальних образів починається з **чуттєвого** контакту зі світом, з чуттєвого відображення, з “живого споглядання”.

Розуміння чуттєвого відображається дійсності в таких формах:

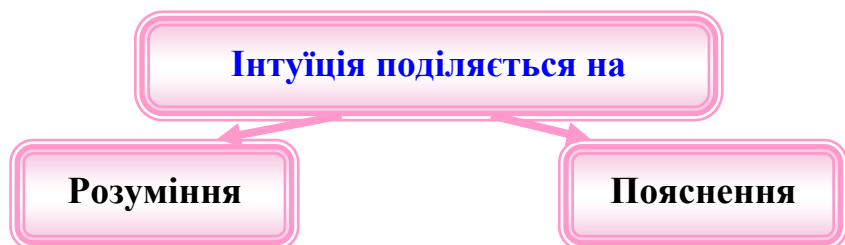
- відчуття;
- сприйняття;
- уявлення.

Вищою сферою в порівнянні з чуттєвим відображенням, якісно новим рівнем відображення

дійсності є **раціональне пізнання**, діяльності мислення.

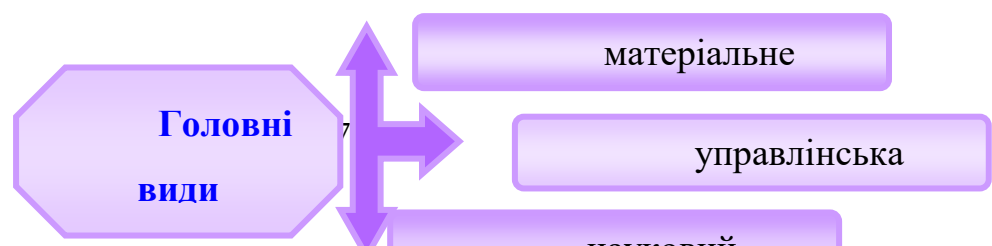

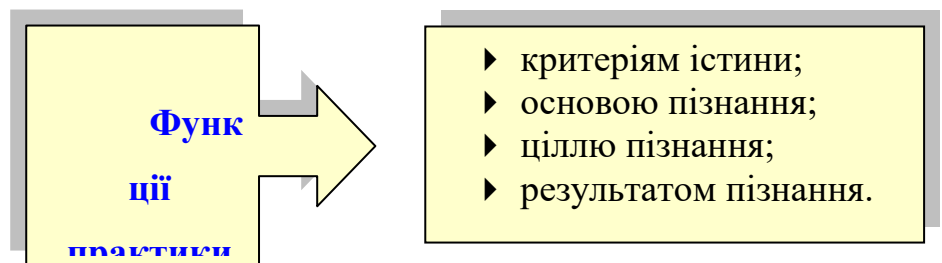
Творчість у пізнанні порівнюється і в тому, що пізнання творить і самі форми відображення, розробляючи логіку, засоби та методи, а також через реалізацію усіх пізнавальних здібностей людини: форм відображення, раціонального пізнання, творчої уяви, але найбільш яскраво – інтуїції.

42. Поняття “практика”

Практика - конкретна діяльність людей по перетворенню навколишнього світу і самої людини.

43. Філософська концепція творчості

Людська пам'ять зберігає і проносить через віки і тисячоліття лише такі соціально-духовні цінності, без яких народ не може мати своєї ментальності, неповторності, можливості сходження до найвищих вершин прогресу. Серед них такі феномени сучасності, як свобода, гуманізм, мир, істина, добро, справедливість. З повним правом до них можна віднести і **феномен творчості**.

Творчість своєю сутністю, внутрішньою

логікою переплітається з такими проблемами, як:

- ✓ свідомість,
- ✓ мислення,
- ✓ пізнання, критика,
- ✓ практика,
- ✓ передбачення,
- ✓ соціальний ідеал.

Таємниця феномена творчості сягає своїм корінням у сиву давнину становлення та розвитку людських знань, культури цивілізації.

Перші підходи, спроби силою розуму досягнути проблему творчості знаходимо вже в філософії **Стародавньої Греції**. Платон вважав, що в основі творчості є світова Душа. Є два “роди” творчості: людська і божя.

В античності творчість розглядається як наслідування природи. Творчість була вплетена в предметно-практичну діяльність. Праця ремісника піднімалась на рівень творчості.

У середньовічній філософії до творчості намітилось два діаметрально протилежних підходи: технологічний і логіко-гносеологічний.

44. Суспільство, як система і життєдіяльності людини

Суспільство – система діяльності и життя людей, об’єднаних територією проживання, епохою, традиціями і культурою.

Суспільство - об’єктивна реальність, форма існування буття, що існує внутрішньою структурою, цілісністю, законами, направленням розвитку.

Основними сферами життя суспільства є:

- ➔ економічна,
- ➔ соціальна,

- ➡ політична,
- ➡ духовна.

45. Екологія та екологічні проблеми на Україні

Екологія — це наука про навколишнє середовище, оселю, людину, її взаємодію із цим середовищем і шляхи забезпечення умов для її життя.

Географічне положення України сприятливе у природно-ресурсному відношенні. За різноманітністю і багатством мінерально-сировинної бази Україна може забезпечити збалансований розвиток базових галузей промисловості і агропромислового комплексу.

У складному стані перебувають **земельні ресурси та ґрунти України**.

Внаслідок екстенсивного розвитку сільського і лісового господарства, водних і хімічних меліорацій відбувається інтенсивний розвиток ерозійних процесів, ущільнення орного шару ґрунту, зниження його родючості, ослаблення стійкості природних ландшафтів України.

Велике занепокоєння викликає **стан водних ресурсів та способи їх використання**. Це насамперед води рік, озер, боліт, ставків, водосховищ та підземні води. Залишається гострою проблема забруднення поверхневих та підземних вод переважно органічними речовинами, сполуками азоту, фенолами, нафтопродуктами, а також важкими металами.

За останні роки намітилась тенденція до зменшення викидів забруднених речовин в атмосферне повітря. Однак **рівень забруднення атмосфери** ще залишається досить високим.

Значно погіршилась екологічна ситуація в Україні внаслідок **аварії на Чорнобильській АЕС**.

Екологічна ситуація в Україні з метою її оздоровлення потребує мобілізації зусиль усіх урядових і неурядових організацій, вчених, виробників, господарських і контролюючих органів, громадськості.

46. Філософія історії: предмет і напрямки

Історія – процеси дійсності, що виникають та розвиваються як частина космічних процесів, але частина особлива - пов'язана із свідомою діяльністю людини та із свідомими фіксаціями сукупності подій, що її супроводжують; через це історія розвивається прискореними темпами, весь час розширює сферу своїх проявів та можливостей, і, отже, постає, як простір творення та реалізації людиною своєї свободи.

У своїх поглядах на історію філософи розділились на дві групи:

- ті, хто розглядає історію як хаотичний, випадковий процес, позбавлений логіки, закономірностей, спрямованості (наприклад, ірраціоналісти);
- ті, хто бачить визначену логіку в історії, вважаючи історію цілеспрямованим, закономірним процесом, - до цієї категорії належить більшість філософів.

47. Поняття “рушійні сили розвитку суспільства”

У соціальній філософії **рушійними силами розвитку суспільства вважають різні суспільні явища:** об'єктивні суспільні суперечності, продуктивні сили, спосіб виробництва та обліку, розподіл праці, дії великих мас людей, народів, соціальних революцій. Потреби та інтереси, ідеальні мотиви.

Найважливішими проблемами в широкому спектрі проблематики **рушійної сили** є аналіз суб'єкта суспільного життя, характеристики його діяльності, її умов, причин, цілей, завдань, її результатів, діалектики об'єктивного та суб'єктивного, творчого і продуктивного та інших в цій діяльності, її піднесення та спад.

Інтереси – конкретний вираз потреб, зацікавленість в чому-небудь. Спільно з потребами інтереси – також двигун прогресу.

Виділяють наступні інтереси:

- ◆ особисті (індивідуальні);
- ◆ групові;
- ◆ класові;
- ◆ суспільні;

- ◆ державні;
- ◆ інтереси всього людства.

Також інтереси можуть бути:		
Матеріальні і духовні		Суспільними і аналогічними
Нормальними і ненормальним	Довготривалими і найближчими	Дозоленими і недозволеними

48. Поняття суспільного виробництва

Суспільне виробництво – це цілеспрямована діяльність людей, у процесі якої вони перетворюють та пристосовують предмети природи для задоволення своїх потреб. Це безперечна умова існування людей, вічна природна необхідність. Без неї неможливий обмін між людиною і природою, тобто неможливе саме людське життя. Трудова діяльність у суспільстві, суспільне виробництво являє собою постійний, безперервний процес руху людей. У ході такого процесу людина оновлюється, розвиває та вдосконалює оточуючий її світ.

Суспільне виробництво – це виробництво людиною матеріальних благ і форм спілкування. Щоб жити, людям треба мати їжу, одяг, житло та ін. матеріальні блага. А для цього вони повинні працювати, виробляти ці блага. Як не може суспільство перестати споживати, так не може воно

перестати виробляти. Завдяки виробництву людина змінює умови свого існування і, одночасно, свою власну природу. Виробництво, як і праця, завжди має суспільний характер. У процесі виробництва люди вступають у незалежні від їхньої волі суспільні відносини. Виробництво завжди виступає у конкретній суспільній формі. На всіх ступенях свого розвитку **суспільне виробництво має дві сторони** – продуктивні сили і виробничі відносини, які у своїй сукупності становлять економічну структуру суспільства, його базис.

Суспільний процес виробництва охоплює як безпосередній процес виробництва, так і розподіл, обмін та споживання. Між усіма сторонами суспільного виробництва існує тісна взаємодія, в якій безпосереднє виробництво відіграє визначальну роль. **Виробництво є вихідним пунктом загального процесу суспільного виробництва, споживання – його завершальним пунктом, а розподіл і обмін – середніми ланками.**

Виробництво є одночасно споживанням робочої сили та засобів виробництва, і, навпаки, споживання є безпосередньо й виробництвом.

49. Виробничі відносини і продуктивні сили

Продуктивні сили – знаряддя і засоби виробництва та самі люди, які приводять їх у рух і завдяки своїм знанням, досвіду і трудовим навичкам

здійснюють виробництво.

Разом з виробничими відносинами продуктивні сили становлять дві сторони способу виробництва. **Продуктивні сили відповідають на питання:** як, якими знаряддями здійснюється виробництво, вони є одним з виявів влади людини над силами природи, влади суспільства над природним середовищем, під час використання якого люди здобувають необхідні для життя матеріальні блага. **Знаряддям, або засобом праці** є річ чи комплекс речей, за допомогою яких людина активно впливає на предмет праці. Сукупність знарядь і предметів праці становить **засоби виробництва**.

У продуктивних силах можна виділити **два основні елементи:** матеріалізовану (предметну) працю і живі людську працю. Виробництво можливе лише внаслідок цілеспрямованої діяльності людини, її суспільно-корисної праці. Людина є головною продуктивною силою суспільства і одночасно суб'єктом виробництва.

У ході розвитку суспільства в продуктивних силах весь час відбуваються зміни. Відійшли або відходять такі знаряддя праці, як гасова лампа, робоча худоба, парові машини та ін. Натомість виникають нові знаряддя праці – теплові, атомні і гідроелектростанції, трактори, верстати з програмним управлінням, кібернетичні автомати тощо.

Виробничі відносини – суспільні відносини між людьми, що виникають у процесі виробництва,

обміну та розподілу матеріальних та духовних благ. Виробничі відносини зумовлюються продуктивними силами, вказують на те, які суспільні класи володіють засобами виробництва.

Виробничі відносини у своїй сукупності становлять економічний базис суспільства, на якому виростає політична надбудова суспільства. Вони в кінцевому підсумку визначають зміст і напрям політики даного суспільства, його ідеологію, право, мораль, відносини класів, націй тощо.

Існують **різні типи виробничих відносин**, відповідно до чого розрізняють різні суспільно-економічні формації. За капіталізму, наприклад, засоби виробництва є власністю класу капіталістів, виступають як капітал і є знаряддям експлуатації трудящих. З'єднання засобів виробництва і робочої сили здійснюється тут на антагонічній основі. В соціалістичному суспільстві виробничі відносини є відносинами співробітництва та взаємної допомоги вільних від експлуатації і рівноправних людей.

Продуктивні сили і виробничі відносини завжди перебувають у тісному **взаємозв'язку** і діалектичній єдності.

**Питання для підготовки до екзамену
з навчальної дисципліни “Основи філософських знань”**

- 1 Світогляд, як духовно-практичний феномен
- 2 Типи світогляду
- 3 Предмет вивчення філософії
- 4 Методи і функції філософії
- 5 Головне питання філософії
- 6 Філософія Стародавньої Індії
- 7 Філософія Стародавнього Китаю
- 8 Філософія Стародавньої Греції
- 9 Філософія Платона
- 10 Філософія Аристотеля
- 11 Середньовічна філософія
- 12 Філософія Августина Блаженного
- 13 Філософія Томи Аквінського
- 14 Основні напрямки і характерні риси філософії епохи Відродження
- 15 Філософія Нового часу
- 16 Раціоналістична філософія Декарта. Вчення про субстанцію
- 17 Філософія Френсіса Бекона
- 18 Філософія Лейбніца. Вчення про монади
- 19 Основні напрямки та ідеї німецької класичної філософії
- 20 Філософія Іммануїла Канта
- 21 Філософія Гегеля
- 22 Філософія Йогана Готліба Фіхт
- 23 Філософія Шеллінга
- 24 Філософія Людвіга Фейєрбаха
- 25 Філософія марксизму
- 26 Екзистенціальна філософія та її різновиди
- 27 Філософія позитивізму Огюста Конта
- 28 Некласична ідеалістична філософія Шопенгауера, Ніцше
- 29 Філософія давніх слов'ян
- 30 Філософія періоду Відродження (Україна)
- 31 Філософія в Києво-Могилянській академії
- 32 Філософія Григорія Сковороди
- 33 Філософія ідеї Т.Г. Шевченка
- 34 Філософія України другої половини XIX-XX століття
- 35 Методологія наукового пізнання
- 36 Закон взаємного переходу кількісних змін у якісні
- 37 Закон єдності та боротьби протилежностей
- 38 Принципи і категорії діалектики
- 39 Альтернативи діалектики
- 40 Проблема пізнання у філософії
- 41 Єдність, чуттєвого і раціонального, логіка та інтуїція
- 42 Поняття “практика”

- 43 Філософська концепція творчості
- 44 Суспільство, як система і життєдіяльності людини
- 45 Екологія та екологічні проблеми на Україні
- 46 Філософія історії: предмет і напрямки
- 47 Поняття “рушійні сили розвитку суспільства”
- 48 Поняття суспільного виробництва
- 49 Виробничі відносини і продуктивні сили

ЛІТЕРАТУРА

1. Надольний І.Ф. та ін. Філософія: Навчальний посібник. – К.: Вікар, 1997.
2. Петрушенко В.Л. Філософія: Навчальний посібник. – К.: Каравела. – Львів: Новий світ – 2000, 2001.
3. Канке В.А. Философия. Исторический и систематический курс. – М., 2001.
4. Кульчицький О. Основи філософії і філософських наук. – Мюнхен-Львів, 1995.
5. Лосев А.Ф. Очерки античного символизма и мифологии. – М., 1993.
6. Лосев А.Ф. Словарь античной мифологии. – М., 1995.
7. Мамардашвили М.К. Как я понимаю философию. – М., 1990.
8. Мир философии. Книга для чтения: В 2-х ч. – М., 1998.
9. Мифы народов мира. Энциклопедия: В 2-х т. – М., 1992.
10. Ортега-и-Гасет Х. Что такое философия? – М., 1991.
11. Радугин А.А. Философия: Курс лекций. – 2-е изд., перераб. И дополн. – М., 2001.
12. Спиркин А.Г. Философия. Учебник для технических вузов. – М., 2000.
13. Філософія: Курс лекцій. – К., 1994.
14. Философия. Учебник / Под ред. В.Д. Губина. – М., 1997.
15. Алексеев П.В., Панин А.В. Философия: Учебник. – М.: Проспект, 1996.
16. Андрущенко В.П., Михальченко М.І. Сучасна соціальна філософія. – К.: Генеза, 1996.
17. Фролов И.Т. и др. Введение в философии: Учебник для высших учебных заведений: в 2-х ч. – М.: Политиздат, 1989.
18. Бойченко І.В. Філософія історії. – К.: Знання, 2000.
19. Гордиенко А.Т. Історія філософії України: Хрестоматія. – К.: Либідь, 1993.
20. Горак Г.І. Філософія. – К.: Вілбор, 1997.
21. Горлач М.І. Філософія: Підручник. – Харків: Консул, 2000.
22. Горський В.С. Історія української філософії: Курс лекцій. – К.: Наукова думка, 1996.
23. Жаров Л.В. Современная философия: Словарь и хрестоматия. – Ростов-на Дону: Феникс, 1996.
24. Тарасенко Н.Ф., Русин М.Ю. Історія філософії України: Підручник. – К.: Либідь, 1994.
25. Гурина М. Философия: Учебное пособие. – М.: Республика, 1998.
26. Богута Й.Й. История философии в кратком изложении: перев. с чеш. – М.: Мысль, 1995.
27. Мотрошилова Н.В., Руткевич А.М. История философии. Запад – Россия – Восток / книга 111 Философия XIX-XX ст. – М.: Греко-латинский кабинет, 1998.
28. Гуревич П.С., Столяров В.И. Мир философии: в 2-х т. – М.: Политиздат, 1991.
29. Никонова К.М. Семинарские занятия по философии. – М.: Высшая школа, 1991.
30. Огородник І.В. Історія філософської думки в Україні. – К.: Вища школа, Знання, 1996.

- 31.Радугин А.А. Философия. – М.: Центр, 1996.
- 32.Старовойт І.С., Сілаєва Т.О. Філософія: Навчальний посібник. – Тернопіль: Астон, 1996.
- 33.Струк Й. Філософія: Курс лекцій. – К.: Интас, 1995.
- 34.Причепій Є.М. Філософія: Посібник. – К.: Академія, 2001.
- 35.Кохановский В.П. Философия: Учебник для высших учебных заведений. – Ростов-на Дону: Феникс, 1995.
- 36.Тарасенко М.Ф. Історія філософської України. – К.: Либідь, 1994.
- 37.Бичко І.В. та ін. Філософія: Курс лекцій. – К.: Либідь, 1993.
- 38.Заїченко Г.А. та ін. Філософія: Підручник для вузів. – К.: Вища школа, 1995.
- 39.Бублик С.А. Релігієзнавство – Київ. Юрінком Інтер. 1998.
- 40.Калінін Ю.А., Харьковщенко Є.А. Релігієзнавство. Підручник. Київ.1995
- 41.Рибачук М.Ф. Релігієзнавство. Навчальний посібник. Київ “Освіта”. 1997
- 42.Єришев А.А. Религиоведение. Учебное пособие. Киев. 1999.
- 43.Головащенко. Біблієзнавство. Вступний курс. Київ “Либідь”. 2001.
- 44.Закон України “Про свободу совісті та релігійні організації”.
- 45.Історія і теорія релігії та вільнодумства. /Під редакцією Заковича М.М. – К., 1996.
- 46.Історія релігій в Україні: Навчальний посібник //За редакцією Колодного А.М., Ярославського П.Л. – К., 1999.
- 47.Історія церкви та релігійної думки в Україні: Навчальний посібник у 3-х книгах. – К., 1994.
- 48.Калінін Ю.А., Лубський В.І. Релігієзнавство. Курс лекцій. – К., 1996.
- 49.Лубський В.І. Релігієзнавство. – К., 1997.
- 50.Релігієзнавство: предмет, структура, методологія. / За ред. Колодного А., Лобовика Б. – К., 1996.
- 51.Бондаренко В., Єленський В., Журавський В. Релігійне життя в Україні: стан, проблеми, шляхи оптимізації. – К. 1996.
- 52.Дохристиянські вірування. Прийняття християнства. / За ред. Б.Ломовика. – К., 1996.
- 53.Історія Православної церкви в Україні. – К., 1997.
- 54.Іванишин В. Українська церква і процес національного відродження. – Дрогобич, 1990.
- 55.Колодний В. Історія протестантизму в Україні. – Львів, 1995.
- 56.Нові релігійні течії та організації в Україні. – К., 1997.
- 57.Огієнко І.І. Українська церква. Нариси з історії православної церкви. У 2-х томах. – К., 1993.
- 58.Павлов С.В., Мезенцев К.В., Любіцева О.О.Географія релігій. – К., 1998.
- 59.Панченко П.П. Релігійні конфесії в Україні. – К., 1993.
- 60.Релігійна свобода: історичне підґрунтя, правові основи і реалії. – К., 1998.

РЕЦЕНЗІЯ
на навчальний посібник з дисципліни
“Основи філософських знань”

Розробка посібника з курсу “Основи філософських знань” для вищих учбових закладів I-II рівнів акредитації – доцільна, особливо актуальна в даний час.

Посібник достатньо повно охоплює основні теми з навчальної дисципліни “Основи філософських знань”. Питання викладені ясно, чітко сформульовані, логічно послідовні.

Даний посібник дає можливість прищеплювати студентам навички самостійного поповнення знань, формувати у них творче мислення.

Посібник допомагає студентам зорієнтуватися в сучасній філософській проблематиці, окреслити напрями розуміння основних філософських питань.

Обсяг матеріалу у даному навчальному посібнику визначається навчальною програмою з дисципліни, регламентується робочим навчальним планом, забезпечується навчально-методичними засобами конкретної дисципліни: підручниками, монографіями, науковими статтями, методичними розробками, навчальними посібниками, конспектами лекцій тощо.

У моделюванні структури навчального процесу звертається увага на те, що велику роль у навчальному процесі відіграє індивідуальний підхід, творчість, особистість викладача.

Даний методичний посібник складено на високому методичному рівні з урахуванням інноваційних технологій та сучасних підходів до організації навчального процесу.

Посібник заслуговує на увагу, є доцільним при організації самостійної підготовки студента до здачі екзаменів, а також при підготовці до семінарів та здачі модулів.

Посібник з курсу філософії покликаний забезпечити високу світоглядну методологічну підготовку студентів, сформулювати їх філософську культуру як теоретичне підґрунтя університетського рівня підготовки спеціалістів. Мета посібника – допомогти студентам зорієнтуватися в сучасній філософській проблематиці. Окреслити напрями розуміння основних філософських питань в умовах інтеграції освітнього простору.

Рецензент Матвієнко В.М.,
заступник директора з
навчально-методичної
роботи, викладач вищої категорії,
викладач-методист.

В.М. Матвієнко

РЕЦЕНЗІЯ
на навчальний посібник з дисципліни
“Основи філософських знань”

Демократизація суспільства гостро поставила питання розвитку активності, моральних цінностей, здібностей громадян. Успіх при вирішенні даних питань залежить від освіченості і виховання. Саме такі дисципліни, як філософія виховують покликання сформувати особистість з високим рівнем внутрішньої культури.

Вадливим аспектом при вивченні даної дисципліни є вивчення методики викладання. Інноваційні підходи передбачають одним з методів організацію самостійного навчання.

Єрохіна Н.М. розробила методичний посібник для організації самостійної підготовки до здачі іспитів з навчальної дисципліни “Основи філософських знань”. Даний посібник є однією з складових частин методичного комплексу з дисципліни.

Методичний посібник складений з урахуванням відповідних вимог та передових технологій викладання. Аналіз даного посібника показує високий професіоналізм і педагогічну майстерність викладача.

Актуалізуючи даний посібник необхідно відмітити:

- цілеспрямованість заняття полягає у визначенні мети: практичної, виховної, розвиваючої, загальноосвітньої; відповідність цілей заняття його місцю в ситуативно-тематичному циклі, типу заняття та етапу навчання;
- детально розроблена структура і зміст занять, врахована співвіднесеність їх послідовності і розподіл у часі з поставленими цілями.

Даний методичний посібник сприяє формуванню наукового світогляду, навичок самоконтролю, моральних цінностей, раціонального використання часу.

Методичний посібник випробуваний в групах Технологічно-економічного коледжу і пропонується викладачам і студентам всіх спеціальностей навчальних закладів I – II рівнів акредитації.

Рецензію розглянуто і схвалено
на засіданні предметної комісії
соціально-економічних дисциплін.

Протокол № від “ ” 200_ р.

Голова комісії

Г.М. Коренькова